

**НАГЛАСАТА И ПСИХОЛОГИЧЕСКАТА ИНДИВИДУАЛНОСТ
НА СТУДЕНТИТЕ ЗА ПЕДАГОГИЧЕСКА ДЕЙНОСТ**

Тиха Атанасова Делчева

**THE ATTITUDE AND PSYCHOLOGICAL INDIVIDUALITY OF
STUDENTS FOR PEDAGOGICAL ACTIVITY**

Tiha Atanasova Delcheva

Abstract: An actual problem of higher education is the formation of students' mental readiness for pedagogical activity in the context of their individual characteristics and potential opportunities. Attitude is a mental state of readiness for a certain activity, it is the psychological content of the interaction between the student's need for pedagogical activity and the objective educational situation, a prerequisite for the emergence of his or her readiness for activity with a certain orientation. There is a dialectical unity between stability and changeability in the state of attitude, which explains the individuality of the individual student, the non-repeating forms of their mental organization as a certain way of an ordered system of his or her behavior. A connecting link is between the motivational and target substructures of the activity, on the one hand, and the operational one, on the other. The development of the professional attitude of the students is realized through the principle of unity between the individual characteristics of the personality and the specificity of the pedagogical activity. The necessary conditions for this are: an actual need of the subject at a given moment and an objective situation for its satisfaction; position taken by the person, which expresses their attitude to a given line of behavior, to the tasks before them, and selective mobilization for their implementation. This requires: continuous active pedagogical activity of students in an immediate educational environment; ensuring the mastery of its operational, organizational, psychological and socio-moral aspect; stimulating the development of social motives and attitudes; the preparation for it should be on a reflexive basis, so that it is personally significant for them; the formation of important qualities such as organization, responsibility, resourcefulness, patience.

The development of the attitude towards pedagogical activity begins with building a general attitude towards it as a complete expression of the student's personality and ends with an attitude towards self-management of one's own pedagogical activity.

Key words: Attitude, mental state, activity-determining, guiding and dynamic, individual characteristics, formation.

Модернизацията на образованието, преобразуванията, които стават в съвременното училище, в голяма степен зависят от подготовката на бъдещите педагози.

Стратегическата цел, определена в “Стратегия за развитието на висшето образование в Република България за периода 2014–2020 г.”, е свързана със създаване на „модерна и ефективна система на висшето

образование, в центъра на която е човекът с неговите личностни качества и интелектуален потенциал, която осигурява качествено, достъпно, почиващо на научни резултати и пазарно ориентирано висше образование.“

Предпоставка за подобряване качеството и ефективността на подготовката на бъдещите педагози, особено за стимулиране развитието на тяхната мотивация и насоченост за професионално-педагогическа дейност, е включването на неизползвани ресурси. Предпоставка за това е и преходът към андрагогическата парадигма на учене, центрирано към студента, основано на партньорство на всеки етап от академичния образователен процес, подкрепа за всеки студент, нови подходи в ученето и преподаването, ефективно стимулиране за кариерно развитие, подобряване на качеството чрез индивидуализирани учебни пътеки (Gurova, 2014).

Един от актуалните проблеми на висшето образование е формиране на психическа готовност у студентите за педагогическа дейност съобразно индивидуалните им особености.

Особено полезни за разбиране същността на психичната готовност към дейността (педагогическата) имат изследванията на грузинските психолози, свързани с феномена *нагласа*.

За D. N. Uznadze готовността е съществен признак на нагласата, който се открива във всички случаи на активност на субекта, т.е. като цялостно състояние на субект (Uznadze, Dyachenko, Kandybovich, 1976).

A. S. Prangishvili (1975) определя нагласата като фактор на констатираща вътрешна организация на диспозиции на вътрешна свързаност, последователност и структурна устойчивост на преживявания и действия при осъществяване на дейност и поведение от субекта при променящи се условия. Форма е на насочеността на личността за обединяване на нейните потребности и ситуации за тяхното удовлетворяване.

За L. Desev (2021) нагласата е психично състояние на готовност за активност, основано на минал опит, което е определящо, насочващо и динамично върху поведението на субекта при взаимодействието му със ситуации. Тя е свързващо звено между мотивационна, целева и операционална подструктура на дейността. Необходимите условия за възникването ѝ са: актуално действаща потребност на субекта и обективна ситуация за удовлетворяването ѝ; заемана от личността позиция, израз е на отношението ѝ към дадена линия на поведение и задачи и е състояние на избирателна мобилизация за осъществяването им.

Грузинските психолози подчертават, че нагласата като високо обобщено състояние определя формата на реагиране, подбуждаща субекта да действа по определен начин, а не по друг. Една от основните особености на личността като психична индивидуалност е *структурната ѝ устойчивост и вътрешната свързана последователност на опита и*

поведението ѝ. Тя е относително независима от случайните въздействия на конкретни ситуации. Тя се определя като механизъм, обезпечаващ стабилност чрез своята вариативност, оптимално участие във взаимодействието със средата.

За грузинските психолози истинските носители на психичната индивидуалност са нейните структурни съставни единици, които съхраняват спецификата на цялото. G. Allport посочва, че психичната индивидуалност включва организирани в цялостна структура специфични индивидуални черти, диспозиции, потребности, интереси, мотиви, свойства на характера, отношение към света, убеждения, начин на мислене, умения, навици и привычки (Allport, Prangishvili, 1975).

Грузинските психолози определят многообразните индивидуални форми на проява на нагласата за дейност (педагогическата):

- психологическото съдържание на удовлетворяването между потребност и конкретна ситуация и възникването на определена насоченост за дейност;

- състоянието за актуализация, което съхранява в себе си готовност за дейност и степен на фиксация;

- осъзнаването в процесите на обективация от гледна точка на изпълняваната от нея функция (Prangishvili, 1975).

Нагласите възникват в процеса на дейността – педагогическата и социалната комуникация. Необходимите условия за това са: мотивацията, ситуацията и опитът (Desev, 2021).

Тя е с динамичен характер, може постоянно да се видоизменя в процеса на академичната подготовка и на педагогическата дейност на студента в ситуации, при взаимодействие с децата, отразявайки промените в образователната среда и потребностите му.

Отначало нагласата при студентите е свързана с извършване на отделни педагогически действия в конкретни педагогически ситуации, постепенно се образуват по-широко обобщени действия, диспозиции, отношения, професионални ценностни ориентации.

Нагласата като обобщено състояние на готовност за реагиране (обобщено както по отношение на предизвикващата я педагогическа ситуация, така и по отношение на предизвиканите от нея реакции) е в резултат на:

- натрупания опит (теоретичен и практически), при който много стимули стават функционално еквивалентни;

- пораждане на последователни форми на реакции, проява на вътрешна свързаност, консистентност (Prangishvili, 1975).

Студентът като личност постепенно осъзнава своите отношения както към самия себе си като педагог, така и към подрастващите и участващите в образователния процес, с които си взаимодейства, към дейността и към обективната педагогическа действителност. Това

позволява да се образуват диспозиции в резултат на системната модификация на поведението на студентите при повторение на еднакви педагогически ситуации и на основата на академичното образование (теоретично и практическо). В същото време се изменя и личността на студента под въздействието, както на независими от нея педагогически условия и обстоятелства, така и от произведения от него изменения на тези условия и взаимодействието с подрастващите (Obulhanova-Slavskaja, Prangishvili, 1975).

A.S. Prangishvili (1975) подчертава, че функция на нагласата е не само в създаването на потенциални предразположения за предстояща дейност, но и в актуално регулиране на вече реализиращата се от студента активност в педагогически ситуации. Т.е. има диалектично единство между стабилност и изменчивост в състоянието на нагласата, което обяснява индивидуалността на студентите в дейността.

Грузинските психолози обобщават, че нагласата включва в себе си положително или отрицателно отношение към ситуацията, свързани с удовлетворяване или депривация на потребността. Но в същото време до всяко актуално положително или отрицателно отношение на субекта, у него съществува приспособително, установено поведение, което зависи от неговия модус като цяло във всеки дискретен момент от дейността му (Kraak, Lindenlaub, Prangishvili, 1975).

L. Desev (2021) посочва нагласата като истинския регулатор на поведението на субекта, а мотивът е само един от моментите на актуалната му нагласа и поради това не може самостоятелно да организира неговото поведение. Нагласата включва в себе си както момент на подбуждане към дейност, така и момент на насоченост (Imedadze and Desev, 2021).

Насочеността на личността на студента към педагогическа дейност се определя от формиралата се у него йерархия от мотиви, от устойчивата конфигурация на „непреходна мотивационна линия”, т.е. като нагласа към активизиране на определено мотивирана педагогическа дейност (Bojovich and Prangishvili, 1975).

T. M. Newsomb обръща внимание, че субектът придобива различни мотиви, образуват се и нагласи, готовност той да бъде мотивиран предимно с определена насоченост, образуват се „фиксираны нагласи” на поведение, в случая към педагогическата дейност (Newsomb, Prangishvili, 1975). Това превежда потребността (в случая от педагогическа дейност) фактически на психологическо ниво (Leontiev and Prangishvili, 1975).

D. N. Uznadze също подчертава, че появата на психично съдържание на нагласата е предпоставка да се извършва *осъзнаването* като насоченост, като отношение (Uznadze and Prangishvili, 1975).

Осъзнаването на това, към какво и как се отнася личността – студента е свързано с *обективацията*, с отделяне на предмета на осъзнаване като нещо дадено. Тя зависи от нагласата, от отношението и

осъзнаването ѝ като индивидуализиран процес, от психичната оценъчна активност на личността – студента, което е надстройка над получените в резултат на обективацията факти. От една страна обективацията зависи от нагласата на субекта – студент, но в същото време тя самата постоянно се коригира на основата на неговата информация, опит, получени като обратна връзка.

Студентът в педагогическата си дейност реализира две групи от своите потенциални възможности – неспецифични и специфично професионални, които образуват в диалектичното единство нагласата му за педагогическа дейност.

Неспецифичните възможности са свързани с активно използване на средствата и способите, общи за решаване на много и различни задачи, за мобилизация на личния опит, чувства, воля в процеса на общата активност и цялостната личност на студента.

Специфичните възможности, образувачи готовността за педагогическа дейност, се изразяват в професионално заострено развитие на устойчиви качества на активност (мотиви, способности, ниво на претенции, насоченост на характера и др.), тяхната актуализация, съответстваща на изискванията на конкретната педагогическа дейност.

Неспецифичните и специфични потенциални възможности на субекта студент са в диалектична взаимовръзка както в дълговременната (устойчива) взаимовръзка, така и във временната (ситуативна) нагласа и готовност за педагогическа дейност.

Ефективното развитие на професионалната нагласа у студентите предполага това да се реализира чрез принципа на единството между индивидуалните особености на личността на студента и съобразно особеностите на педагогическата дейност. Започва се с изграждане на определена психична нагласа като цялостен израз на насочеността на тяхната личност и се завършва с нагласи за самоуправление на собствената педагогическа дейност.

L. Desev (2021) поставя акцент на необходимите условия за нейното възникване: актуално действаща потребност на субекта в даден момент и обективна ситуация за удовлетворяването ѝ; заемана от личността позиция, която изразява определеното ѝ отношение към дадена линия на поведение, към стоящите пред нея цели и задачи; състояние на избирателна мобилизация за осъществяването им.

Процесът на формиране и поддържане на нагласа у студентите за педагогическа дейност изисква той да се осъществява чрез осигуряване на съвременна научно-теоретична подготовка, съчетана още от първите дни на академично образование с непосредствена практическа дейност в реална педагогическа среда и реално взаимодействие с децата. Това води до овладяване на нейния операционен, организаторски, психологически и социално- нравствен аспект.

Голямо значение има активната самостоятелна дейност на

студентите:

- при решаване на задачи в различни педагогически ситуации, като всяка нова задача в известна степен повтаря предишната;
- „проиграване” (индивидуално и групово) на възможни варианти на предстоящата педагогическа дейност с цел създаване на различни умствени модели за нейната реализация;
- привличане за ментори в педагогическата практика на студенти от по-горните курсове с показани професионално-практически постижения.

Много важна предпоставка за изграждането им като професионални специалисти е научната организация и планирането на самостоятелната педагогическа дейност на студентите, ефективният контрол над нея, включване на студентите в различни дейности за активно взаимодействие с децата, привличането им към научно-изследователска работа. Това стимулира развитието на социални мотиви и нагласи, формирането на необходимите професионални знания, умения и навици свързани с намиране и подбор на информация, стремеж за самостоятелно реализиране на педагогическа дейност в различни ситуации, за развитие на изключително важни качества като организираност, отговорност, съобразителност, търпение.

Най-действени за професионално-педагогическо поведение са мотивите, които имат *остра субективна значимост* за студента. Самата дейност придобива за него голяма подбудителна сила, съответства на потребността му, създава се устойчива психична нагласа за качествено и ефективно изпълнение на педагогическата цел и задачи. При пасивно или неутрално отношение към педагогическата дейност могат да се постигнат положителни резултати, но подготовката изисква по-голямо напрежение, влияе отрицателно на нивото на психичната нагласа. Студентът се ръководи от ограничени интереси и цели, няма стремеж за добри професионални постижения.

Психическата нагласа е необходима предпоставка за успеха и ефективността на педагогическата дейност на студентите. Нейното съдържание и структура се определят от изискванията на педагогическата дейност към психичните процеси, състояния, опита и индивидуалните свойства на личността на студентите.

Формирането, поддържането и укрепването на психическата нагласа на студентите зависи не само от целенасоченото управление в процеса на подготовката им, но и от стремежа на бъдещите педагози самостоятелно да управляват своята нагласа и готовност. Това предполага те да се стимулират да мобилизират своите знания, умения, опит, да изменят насочеността и съдържанието на професионалната си активност, да обогатяват знанията и да регулират действия си в съответствие с промяна на целта и ситуацията, да проявяват постоянен контрол над себе си, съзнателно самоуправление, стремеж за най-ефективно използване на

своите потенциални възможности.

Изводи:

1. Нагласата е психологическото съдържание на взаимодействието между потребността на студента от педагогическа дейност и обективната образователна ситуация, на чиято база възниква готовността му за дейност с определена насоченост.

2. Нагласата е неделим компонент на целесъобразното поведение на педагогическия специалист, механизъм на константност на поведението му при реализиране на педагогическата дейност, механизъм, който обезпечава стабилност чрез своята вариативност, чрез своето оптимално участие във взаимодействието с образователната среда.

3. Нагласата се проявява в различни индивидуални форми:

- психологическото съдържание на удовлетворяването между потребност и конкретна ситуация в процеса на тяхното взаимодействие;
- състоянието за актуализация, т.е. степента на готовност за дейност и степента на фиксация;
- осъзнаването в процесите на обективация от гледна точка на изпълняваната от нея функция.

4. Ефективното развитие на професионалната нагласа у студентите изисква то да се реализира чрез принципа на единство между личността им и особеностите на педагогическата дейност.

5. Развитие на нагласата за педагогическа дейност започва с изграждане на обща нагласа към нея като цялостен израз на личността на студента и се завършва с нагласа за самоуправление на собствената педагогическа дейност.

6. Нагласата за професионално-педагогическа дейност на студентите зависи от:

- научната организация и планирането на самостоятелната педагогическа дейност на студентите;
- обезпечаването на непрекъсната продължителна целенасочена активна педагогическа дейност в непосредствена образователна среда;
- осигуряване овладяването на нейния операционен, организаторски, психологически и социално-нравствен аспект;
- формирането на важни качества като организираност, отговорност, съобразителност, търпение.

7. Поддържането и укрепването на психичната нагласа на студентите за педагогическа дейност зависи от стремежа самостоятелно да:

- управляват своята нагласа и готовност;
- мобилизират и обогатяват своите професионални знания и умения, да регулират действия си с промяна на целта и ситуацията;
- изменят насочеността и съдържанието на своята професионална активност;

– контролират постоянно себе си, съзнателно да самоуправляват и най-ефективно да използват собствените потенциални възможности за самостоятелно реализиране на педагогическа дейност в различни ситуации.

Литература

- Гюрова, В.** (2014). Съвременното висше образование- европейски и национални измерения и предизвикателства. *Стратегии на образователната и научна политика*, № 5.
- Десев, Л.** (2021). *Речник по психология*. София.
- Дьяченко, М. И., Кандыбович, Л. А.** (1976). *Психологические проблемы готовности к деятельности*. Минск.
- Колишев, Н.** (2004). *Педагогически умения на учителите*. Мотивирането. Варна.
- Лечева, Г.** (2014). *Интерактивен модел на учебна психолого-педагогическа методическа практика*. Автореферат. Русенски Университет „Ангел Кънчев“.
- Прангишвили, А. С.** (1975). *Психологические очерки*. Тбилиси: Институт психологии им. Д. Н. Узнадзе.
- Славин, Р.** (2004). *Педагогическа психология*. изд. Наука и изкуство.
- Солакова, К.** (2015). *Педагогическото образование в сферата на изкуството*. Теоретико-приложни аспекти. Пловдив: Астарта.
- Стратегия за развитието на висшето образование в Република България за периода 2014–2020 г.*

References

- Desev, L.** (2021). *Dictionary of psychology*. Sofia.
- Dyachenko, M. I., Kandybovich, L. A.** (1976). *Psychological problems and readiness for activity*. Minsk.
- Gyurova, V.** (2014). Modern higher education - European national dimensions and challenges. *Strategies of educational and scientific policy*, № 5.
- Kolishev, N.** (2004). *Pedagogical skills of teachers. The motivation*. Varna.
- Lecheva, G.** (2014). *Interactive model of educational psychological-pedagogical-methodical practice*. Author's abstract. University of Ruse "Angel Kanchev".
- Prangishvili, A. S.** (1975). *Psychological Essays*. Tbilisi: Institute of Psychology. D. N. Uznadze.
- Slavin, R.** (2004). *Pedagogical psychology*. Science and Art Publishing House.
- Solakova, K.** (2015). *Pedagogical education in the field of art. Theoretical and applied aspects*. Plovdiv: Astarta.
- Strategy for the development of higher education in the Republic of Bulgaria for the period 2014–2020.*

Author info:

Prof. Tiha Atanasova Delcheva, PhD
Faculty of Education
Trakia University- Stara Zagora
e-mail: ahitdelcheva@abv.bg